

I. RÁKÓCZI GYÖRGY A KÖNYVGYŰJTŐ BIBLIAOLVASÓ

Ez a könyv a II. Rákóczi György és a III.
 Zsigmondé volt. Szombathi János még la-
 vassa e könyvben — bizonyosan ar. d. tábla
 állott levelei — minthet Rákóczi
 Lásd: az 1785-iki, Tóth János és László
 fele Könyvtári "Catalogus" t. (40.)
 előtti levelei Kossuth Szombathi
 "Museum Georgii II. Rakoczi & Sigismundi
 vid. in Nicol. Reßneri Orationibus &
 Bello Turcico. 1596. 4° ")

Garospatah, 1910. június 1.

Nicolaus Reusnerus: Selectissimarus orationum et consultationum de bello Turcico variorum et diversorum
 auctorum Volumina quatuor. Lipsiae, 1596. Jelzete: H. 113.

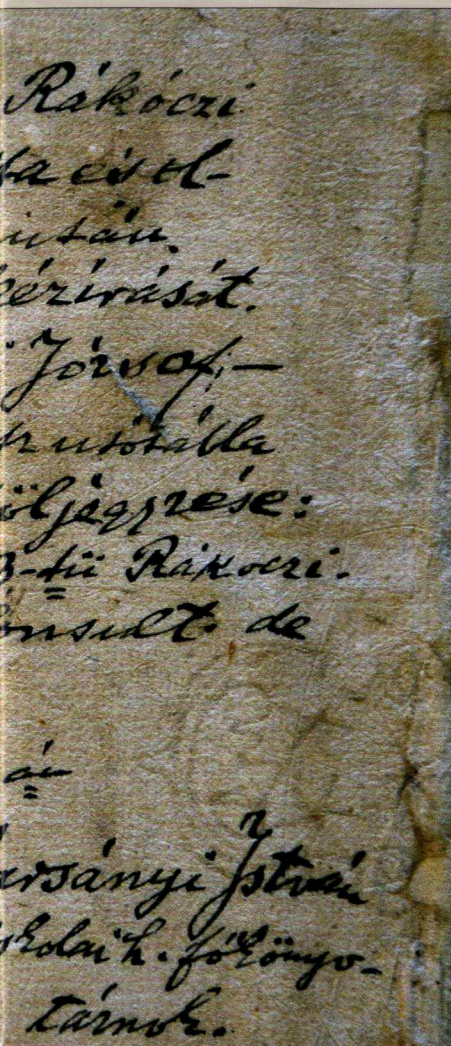

RÁKÓCZI GYÖRGY A KÖNYVGYŰJTŐ

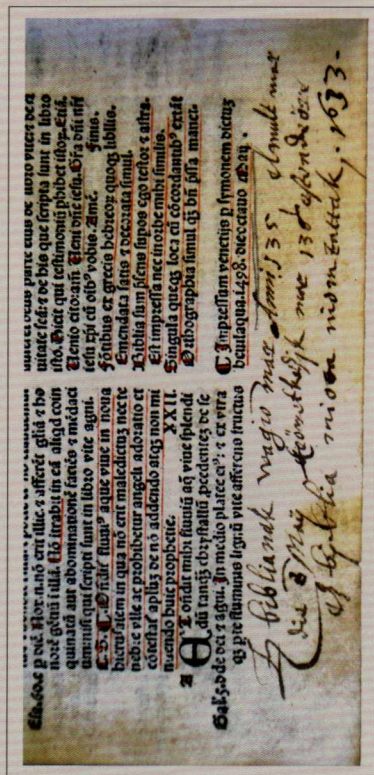
Számos kérdést kell feltennünk akkor, amikor egy kora újkori ember, esetünkben egy főnemes könyvgyűjtői szokásairól, tevékenységéről akarunk képet alkotni. Az egyik kérdéskör a *gyűjtés lehetőségeit* érinti, a második a *gyűjtőt*, a harmadik pedig a *gyűjtés szempontjait*. Miután Rákóczi Zsigmond (1554/55–1608), egri várkapitány és prefektus, 1588-ban bárói rangot nyert, így a család a magyar arisztokrácia részévé vált. Fiainak, Györgynek (1593–1648), Zsigmondnak (1595–1620) és Pálnak (1596?–1636) könyvgyűjtési szokásai bemutatásával, már az arisztokrata ifjak életmódja egy szeletét jellemezzük. Ez a szempont az említett harmadik kérdéskörben válik igazán fontossá.

Milyenek voltak a Magyar Királyságban, a XVII. század első felében élt arisztokraták könyvszerzési lehetőségei? Szerények. Az országban nem volt szervezett könyvkereskedelem, a nagyobb városokban sem voltak állandó könyvesboltok. Nyomdászok, könyvkötők és vándor könyvkereskedők foglalkoztak a könyvek eladásával. Ők is persze az olyan könyveket helyezték előtérbe, amelyeket biztosan el tudtak adni, vagyis a tudományos munkák, a gazdagon illusztrált drága kiadványok nem kerültek kínálati választékukba. A vándorló könyvárus pedig nem szívesen cipelt súlyos nagyméretű könyveket, fóliánsokat, márpedig a tudományos művek ritkán tartoztak a kisméretűek közé. A napi vallásgyakorlat könyvei, illetve iskolai kiadványok képzetek tehát készletük alapjait, kiegészítve népszerű közhasználati irodalommal (herbáriumos könyvek, gyógyító praktikákat bemutató füzetek, históriás énekek, ritkán szépirodalom).

Az arisztokrata azonban örökölhettek is könyveket. Rákóczi György esetében ez a gyarapítási szempont biztosan

I. Rákóczi György saját kezű bejegyzése az 1491-ben kiadott ősnymtatvány egyik lapján

felvethető, még akkor is, ha a források inkább azt mutatják, Zsigmond fejedelem, Pál fiára hagyta könyveinek nagyobb részét. Rákóczi Zsigmond könyvei közül keveset ismerünk, a legjobb ezek között egy Hartmann Schedel *Világkrónika* (Nürnberg, 1493, Anton Koberger), amelyet vélhetően fejedelemmé választásakor kapott ajándékba egy kolozsvári polgártól. Rákóczi Pál, illetve ennek fia, László (1633/36–1664) tulajdonosi bejegyzéseit azonban több ősnymtatvány megőrizte számunkra. Ősnymtatványok a XVII. század első felében nem kerültek a könyvpiacra, vagy csak ritkán. Ezért gondolom, hogy családi örökség lehettek. Arra nem gondolhatunk, hogy Pál, vagy László kirabolt egy szerzetesi könyvtárat, és így kerültek hozzájuk a könyvek, hiszen ők katolikusok voltak, és a könyveket éppen László ajándékozta az Eperjes melletti Felsősebes (ma: *Vyšná Šebastová*) ferences rendháznak. Rákóczi György, aki a kiskorú *László gyámja volt, több alkalommal vitetett holmikat, köztük könyveket Sárospatakra Pál testvére birtokairól. Vagyis ha nem is örökölt apjától könyveket, a családi könyvtár egy része így is hozzá kerülhetett. Az említett Schedel krónika is az ő fiától, Györgytől (1621–1660) került a család titkárához, Samarjai Lőkös Péterhez. Feltűnő az is, hogy Lorántffy Zsuzsanna (1600?–1660) halálakor, a családi könyvtár sok katolikus könyvet is birtokolt, és ezek így kerültek a pataki kollégiumba. Többen felteszik, hogy ezek a könyvek már a XVI. században is a családéi lehettek, és Rákóczi Pál javaival kerültek Sárospatakra.*

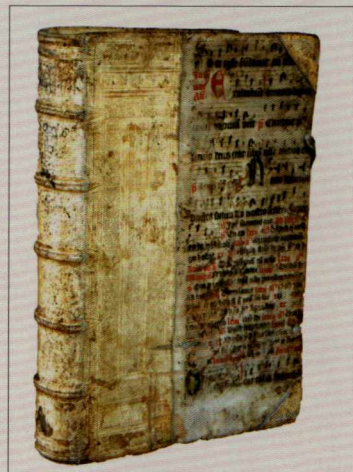
Ha egy arisztokrata nagyobb udvari könyvtárat akart alapítani, figyelt arra, hogy a környezetében meghalt értelmiségiek özvegyei, örökösei tudtak-e mit kezdeni a könyvekkel. Sok példát tudunk mondani, amikor a főúr megvette az örökösektől a könyveket, ezzel is támogatva a családot, és szolgálta saját céljait. Rákóczi György legnagyobb ismert vásárlása 1638-ban történt, amikor Csanaki Máté (1594/5–1636) orvosnak Gdanskban maradt könyveit vette meg ma-

gának, illetve a gyulafehérvári fejedelmi könyvtárnak (a másodpéldányokat ugyanis ide vitette). Csanaki, hosszú külföldi tanulmányútjáról hazatérve udvari orvosa lett, és a pataki kollégiumban is tanított. Könyveinek egy részét nem tudta magával hozni, és korai halála megakadályozta a gyűjtemény Magyarországra juttatásában. A fejedelem, két évvel orvosa halála után haza hozatta a kis bibliotékát. Tudjuk, hogy szándékában állt megvásárolni a kassai prédikátor, Alvinczi Péter (1570?–1634) könyveit is, de nem mutat jel arra, hogy ezt a szándékát siker koronázta volna. Ugyanakkor tudjuk, hogy a harmincéves háború kitörése után Morvaországból a Magyar Királyságba menekült Samuel Rochotius nevű lelkész, ennek könyvei megvásárlásával is támogatta.

A könyvek vásárlása azonban első sorban külföldön volt lehetséges. Rákóczi György olyan utazásairól nem tudunk, ahol ő maga választhatott volna könyveket. Voltak neki azonban *alumnusai*, az általa külföldi tanulmányaikban támogatott ifjak, akiket megbízott könyvek beszerzésével. Művelődéstörténetünk egyik leginkább keresett dokumentuma az a kötet, amelyet állítólag Rákóczi vezetett azokról az ifjakról, akiket ő külföldre küldött tanulni. Biztosan voltak ilyenek, hiszen ők, szakdolgozataikat (tézis füzet) a patrónusnak ajánlották, amikor megjelentek. A főúri család tagjainak ajánlott könyvek általában is olyanok, amelyek meglétét a családi könyvtárban alappal feltételezzük. Jól mutatják ezek a Rákóczi család mecénatúrájának jellegét is. Talán az sem túlzás, ha a család tagjai által támogatott nyomdák termékeivel is számolunk, mint ajándék, és mint könyvbeszerzési forrás.

A vásárlások mellett ajándékba is kapott könyveket a főúr, a fejedelem. Neves értelmiségiek, vagy éppen a birtokaikon aktív lelkészek, tanárok, ha kiadtak egy-egy könyvet, nem mulasztották el, hogy az udvari könyvtárban, a családfőnek szóló ajánlással ellátva el ne helyezték annak egy példányát. Szenci Molnár Albert (1574–1634) a Hanauban,

I. Rákóczi György ezt a könyvet Samuel Rochotiustól vásárolta

„Anno 1629 vettem egy szegény Morvából kiűzetett prédikátortól”

1624-ben megjelent Kálvin-fordítását ajánlotta így a főúr-
nak 1624-ben, amikor Patakon járt. Hasonlóan tett Prágai
András (1590–1636), a szerencsi és sátoraljaújhelyi reformá-
tus lelkész, vagy a krakkói asztronómus, Damian Pajeczki is,
utóbbi az 1645-ös kalendáriumot küldte el a fejedelemnek.

A gyarapításnak a XXI. századból nézve, nem feltétlenül
elegáns forrása a hadjáratok során történt rekvirálások, rab-
lások is forrásai voltak. Rákóczi birtokába 1644-ben került
Regéc várából, a fejedelem Patakra vitette az ottani könyve-
ket, Ma azt gondoljuk, hogy ezek talán még Mágocsy Ferenc
(† 1611?) birtokossága idejéből maradtak ott, és gyarapodtak
egy-egy ottani református alkalmazott könyveivel. A tulajdo-
nosok ugyanis 1611-től 1644-ig (Alaghy Menyhért († 1630)
és az Esterházyak) katolikusok voltak, a könyvek jelentős
része pedig protestáns teológia). Tudjuk, hogy Rákóczi, az
1644-es hadjárat idején a jászói konventből is vitetett Patakra
könyveket.

A gyűjtés lehetőségeinek kihasználása a *gyűjtőt* is jellemzi.
Rákóczi György maga, a gyűjtő, persze elsősorban másfaj-
ta javakat összeszedését helyezte előtérbe. A könyvgyűjtő
Rákóczi nem nevezhető bibliofilnek. Ő a könyveket nem a
formájukért, díszítettségükért, vagy éppen pénzbeli értékü-
kért gyűjtötte. A megszerzett könyveket például nem köttet-
te egységes formában, ahogy egy igazi bibliofil tette volna.
Ugyanakkor a számára fontos könyveket saját keze írásával
megjelölte, feljegyezte a beszerzés körülményeit. A fontosság
a szerző személyében (mint Szenci Molnár Albert), vagy a
megvásárlás különös körülményeiben (mint Samuel Rochotius)
állt.

A pataki udvar személyzetével, így Tolnai Istvánnal, vagy
Debreceni Tamással, vagy éppen a fejedelem szolgálatában
állt diplomáttal folytatott levelezése azt mutatja, hogy a
könyvtár gyarapításával személyesen is foglalkozott. Intézked-
ett egyes könyveknek a könyvtárba kerülésével kapcsolat-

*Exequiarum Caeremonialium Serenissimae
Principis ac Dominae Dnae Susannae
Caroli...*

Albae Iuliae, 1624. S. 963a.

ban, és a dokumentumok arra engednek következtetni, hogy a pataki udvari könyvtár, illetve a gyulafehérvári fejedelmi könyvtár állományából a másodpéldányokat kicseréltette. Az biztosan nem igaz, hogy Gyulafehérvárról, ő, csak elvitetett könyveket Patakra, hiszen éppen az említett Csanaki Mátyé-féle vásárlásából jelentős számú könyv került a fejedelmi székvárosba.

Miért gyűjtött könyveket Rákóczi György? Minden jel arra utal, hogy művelődéspolitikájának szerves része volt a könyvtárak gyarapítása. Ennek a művelődéspolitikának a homlokterében egyháza támogatása állt. Gondja volt az egyház lelkeszi utánpótlásának támogatására, és ugyanakkor saját birtokainak tanítókkal való ellátására is. Tudta, hogy nem csupán egyházi értelmiség kell egy országban. A birtokain és a fejedelemségében lévő iskolákat is támogatta, ahogy a nyomdák működését is. Nem csupán egy-egy könyv mecénárját vállalta magára. A gyulafehérvári fejedelmi nyomda a legtermékenyebb volt az uralkodása idején Erdélyben. Voltak elképzelései – ha nem is függetlenül udvari tanácsadóitól – az uralma alá tartozó népcsoportok kulturális szintjének emelésére is.

Tudjuk, és említettük, hogy az udvari könyvtárát és a fejedelmi bibliotékát összehangoltan gyarapította. Nem dokumentált azonban az a történet, hogy a pataki udvari könyvtár és a kollégium könyvtárának viszonya milyen volt az ő életében. A kollégiumi könyvtár – ahogy ezt az 1621-es és az 1635-ös katalógusok összehasonlítása mutatja – jelentősen gyarapodott. Minden bizonnyal nem tőle függetlenül.

I. Rákóczi György a könyvtár gyarapításával politikai célok is követett. Ő is tudta, hogy Hunyadi Mátyás könyvtára, a *Bibliotheca Corvina* olyan jelkép, amely a nagyhatalom Magyar Királyságra emlékezteti a kortársakat. Sokan tudták ezt, így az egykori könyvtár darabjainak megszerzése céljuk is volt. Aki ezt a könyvtárat újra egyesíteni tudja, képes lehet az

Károli Zsuzsanna fejedelemasszony temetéséről készült emlékkönyv

*Bethlen Gábor könyve
I. Rákóczi György könyvtárából*

Öreg Graduál

Dajka János (Keserűi) és Katona István (Geleji): *az keresztyeni idővígító hitnek egy nyomban jaro igazsághoz inteztetett ekes rhythmusu... öreg Gradual. Gyula Fejér-Vár, 1636. Jelzete L. S. 474.*

ország egységének a helyreállítására is, a török kiűzésére, és az Erdéllyel való újraegyesítés megvalósítására. A Habsburg császár éppúgy törekedett erre, mint a jezsuita rend, a lutheránus nádor, Thurzó György (1567–1616), vagy éppen Rákóczi elődje, Bethlen Gábor, erdélyi fejedelem (1613–1629). Rákóczi tudta, hogy a töröknek nem a könyvek szövege az érték, hanem a díszes, gyakran nemesfémekkel ékesített kötésük, vagy éppen az illusztrációk készítésekor felhasznált arany. Javasolta is hogy szaggassák ki a kötésből a könyvek törzsét, ő úgy is adna értük pénzt.

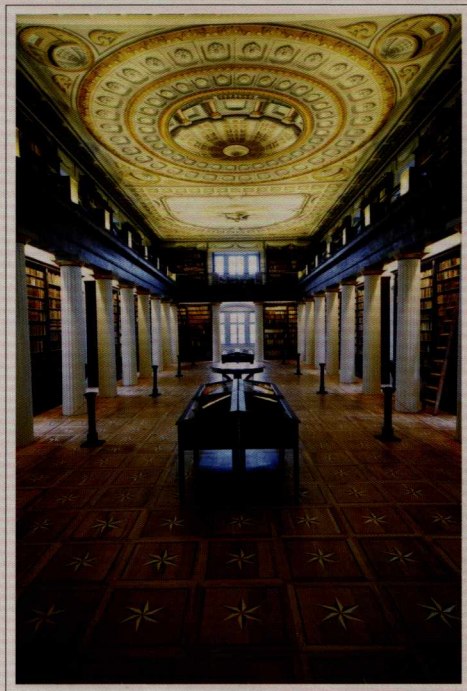
Összegezve elmondhatjuk, hogy nem volt egyszerű dolga egy arisztokratának sem, ha a XVII. századi Magyar Királyságban és Erdélyben könyvtárat akart alapítani. Nem volt elengedő az, hogy jó tanácsadókkal vetet magát körül, világos művelődés-, és egyházpolitikai célkitűzései voltak, és szándéka is a neki adózók kulturális színvonalának emelésére. Könyvhiány volt. Meg kellett ragadni minden beszerzési forrást, ha könyvhöz akart jutni. Vállalnia kellett azt is, hogy könyvtárának mintegy közkönyvtári jelleget ad, vagyis az udvartartásának tagjai is használni fogják a könyvtárat: tanárok, lelkészek, gazdatisztek, a famulus családoknak az udvarában nevelkedő gyermekei. Rákóczi György családi hagyományokat is követett könyvtárpolitikájának kialakításában, és persze voltak példaképei. Akár Hunyadi Mátyás, de elődje Bethlen Gábor mindenképpen. Egyidejűleg gondoskodott a családi és a fejedelmi téka gyarapodásáról, figyelembe vette a pataki kollégium, de más református iskolák könyvigényeit is. Az Öreg Graduál kiadása, az, hogy személyes, saját kezű ajándékkal küldte el a példányokat a református gyülekezeteknek azt is mutatja, hogy könyvpolitikájának látóköréből ezek a közösségek sem maradtak ki.

AJÁNLOTT IRODALOM

- HARSÁNYI István: *A sárospataki Rákóczi-könyvtár és katalógusa*. Bp., 1917.
- HEREPEI János: *I. Rákóczi György és művelődési törekvései*. In: *Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében*. HEREPEI János cikkei. Szerk.: KESERŰ Bálint. Szeged, 1965, JATE. (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 1.) 507–582.
- HEREPEI János: *A váradi kollégium és a Rákócziak*. In: *Apáczai és kortársai*. HEREPEI János cikkei. Szerk.: KESERŰ Bálint. Szeged, 1966, JATE. (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 2.) 5–163.
- TARNÓC Márton: *Erdély művelődése Bethlen Gábor és a két Rákóczi György korában*. Bp., 1978, Gondolat.
- BITSKEY István: *Irodalompolitika Bethlen Gábor és a két Rákóczi György udvarában*. Magyar Könyvszemle, 1980. 1–14.
- CZEGLE Imre: *A sárospataki Nagykönyvtár történeti áttekintése 1531–1945*. In: *Borsodi könyvtári krónika*. III. kötet. Szerk.: SZABÓ Gyula, URSZIN Sándor. Miskolc, 1981. 5–54.
- SZENTIMREI Mihály: *A Kollégium tudományos gyűjteményei*. In: *A sárospataki Református Kollégium története. Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára*. Sárospatak, 1981. 275–299.
- HANGAY Zoltán: *Erdély választott fejedelme. Rákóczi Zsigmond*. Bp., 1987, Zrínyi Kiadó (Korok és emberek)
- Rákóczi László naplója*. Sajtó alá rend.: HORN Ildikó. Utószó: R. VÁRKONYI Ágnes. Bp., 1990, Magvető Kiadó (Magyar Hírmondó)
- Rákóczi Pál, Rákóczi László és Rákóczi Erzsébet emlékezete*. Összeáll.: SÍPOS Ferenc. Újfehértó, 1993 (Újfehértói Füzetek, 6.)
- MONOK István: *A Rákóczi-család könyvtárai – Bibliotheken der Familie-Rákóczi, 1588–1660*. Szeged, 1996. Scriptum. (A Kárpát-medence korai kora könyvtárai – Bibliotheken im Karpatenbecken der frühen Neuzeit, I.)
- ECSEDY Judit, V.: *A könyvnyomtatás Magyarországon a kéziszajtó korában 1473–1800*. Bp., 1999, Balassi Kiadó.
- KURTA József Tibor: *Egybáz és könyv*. I. *Rákóczi György művelődéspolitikája*. Református Szemle, 2001. 72–76.
- MADAS Edit–MONOK István: *A könyvkultúra Magyarországon a kezdetektől 1800-ig*. Bp., 2003. Balassi Kiadó.
- MONOK István–HAPÁK József (fotó): *A bibliai Rákócziak*. Bp., 2006, Kossuth Kiadó.
- Translatio librorum. Tanulmányok az Oroszországból Sárospatakra visszaszolgáltatott könyvek kapcsán*. Szerk.: Jekatyerina Jurjevna GENYIJEVA, KISS Ilona, MONOK István. Budapest, 2007, OSZK.
- „Elvesztett és megtaláltatott ...” *Tanulmányok az Oroszországból visszatért sárospataki ritkaságokról*. Szerk.:
- DIENES Dénes. Sárospatak, 2010, Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei.

*Sárospataki Református Nagykönyvtár
(fotó: Kovács Aron)*

*Sárospataki Református Kollégium Tudományos
Gyűjteményei. Sárospatak, 3950 Rákóczi út 1.
Tel.: +36 47 311 057
E-mail: refstud@iif.hu
Honlap: www.patakcollege.hu*

ISBN: 978 615 80132 8 4

ISMERTETŐ FÜZET, I. RÁKÓCZI GYÖRGY ÚJSZÖVTSÉGÉNEK HASONMÁS KIADÁSÁHOZ A VIZSOLYI BIBLIA MEGJELENÉSÉNEK 425. ÉVFORDULÓJÁRA. A HASONMÁS KIADÁS A SÁROSPATAKI REFORMÁTUS NAGYKÖNYVTÁR PÉLDÁNYA ALAPJÁN KÉSZÜLT. A CÍMLAPON: *Jobannes Theobaldus Schönwetterus: Laurea Austriaca sive de bello germanica. Libr. XIII. Francofurti, 1627. Jelzete: H. 433* Kiadó: © TISZÁNINNENI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET HERNÁD KIADÓ. SZERKESZTŐ: DIENES DÉNES. SCAN: TIMÁRI ISTVÁN, ÉGER GÁBOR. GRAFIKA: VITÁNYI BEATRIX. NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS, FOTÓ: ASZTALOS JÓZSEF. KÉSZÜLT A KAPITÁLIS NYOMDÁBAN, DEBRECENBEN. IGAZGATÓ: KAPUSI JÓZSEF. MINDEN JOG FENNTARTVA. BÁRMILYEN MÁSOLÁS, SOKSZOROSÍTÁS, ILLETVE ADATFELDOLGOZÓ RENDSZERBEN VALÓ TÁROLÁS A KIADÓ ELŐZETES ÍRÁSBELI HOZZÁJÁRULÁSÁHOZ VAN KÖTVE.